

dr. sc. Denis Pajić, vanredni profesor  
Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

Izvorni naučni rad

dr. sc. Sunčica Hajdarović, viša asistentica  
Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

## **ZAŠTITA DJECE OD SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA I ISKORIŠTAVANJA U KRIVIČNOM ZAKONODAVSTVU BOSNE I HERCEGOVINE SA FOKUSOM NA ODREDBE LANZAROTE KONVENCIJE**

**Sažetak:** Autori se u radu bave problemom seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece koji, nažalost, poprima sve veće globalne razmjere. U fokusu naučne opservacije i analize su odredbe Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarote konvencija), koju je Bosna i Hercegovina ratificirala, ali nažalost, još uvijek nije uskladila svoje krivično zakonodavstvo u potpunosti sa ovom Konvencijom. U radu se analiziraju odredbe Lanzarote konvencije koje se odnose na pojedina krivična djela koja predviđa Konvencija. Poseban akcenat je stavljen na seksualno nasilje, kao i na vrbovanje djece (posebno *online* vrbovanje) kao jedan od načina zlostavljanja putem upotrebe informacijsko komunikacijskih tehnologija, s krajnjom namjerom spolnog ili *online* zlostavljanja djeteta ili pak proizvodnje dječje pornografije. Pored toga, autori se u radu bave i drugim aktuelnim pitanjima u vezi sa primjenom Lanzarote konvencije, a odnose se na preventivne mjere, prijavljivanje krivičnih djela, mjere zaštite i pomoći djeci žrtvama seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja kao i programima i mjerama intervencije za osobe koje su počinile krivična djela seksualne prirode prema djeci.

**Ključne riječi:** seksualno zlostavljanje, seksualno iskorištavanje, vrbovanje, mjere zaštite i pomoći, registar seksualnih prijestupnika.

### 1. Uvod

Seksualno iskorištavanje ili zlostavljanje djece od 1990.- tih godina dobiva sve više na pažnji. Član 34. UN-ove Konvencije o pravima djeteta<sup>1</sup> uključuje obavezu države da zaštiti djecu od ove vrste nasilja. U 2000. godini, Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji<sup>2</sup> dodatno je ojačao pravnu zaštitu djece od seksualnog nasilja, posvetivši jedan čitav pravni instrument prevenciji i zaštiti od ovih krivičnih djela.

---

1 Konvencija UN-a o pravima djeteta, usvojena na 44. zasjedanju Opće skupštine Ujedinjenih naroda (UN), 20. novembra 1989. godine, stupila na snagu 2. septembra 1990. godine

2 Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji

Konvencija Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja<sup>3</sup> je prvi regionalni sporazum posvećen isključivo zaštiti djece od seksualnog nasilja. Konvencija je stupila na snagu 25. oktobra 2007. godine. Često se upotrebljava i termin Lanzarote konvencija iz razloga što je donesena na otoku Lanzarote.<sup>4</sup> Konvencija je stupila na snagu 2010. godine i do danas su je potpisale sve države članice Vijeća Evrope.

Prva i osnovna svrha donošenja jedne ovakve Konvencije je zaštita prava djece koja su žrtve seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja. S druge strane, Lanzarote konvencija je mehanizam kojim se unaprijeđuje nacionalna i međunarodna saradnja usmjerena na suzbijanje seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece.<sup>5</sup> Naime, donošenje jednog ovakvog međunarodnog instrumenta je bilo važno s obzirom da je u posljednim decenijama primjećen enorman rast svih oblika zlostavlja i iskorištavanja djece. Procjenjuje se da jedno od petero djece u jednom momentu biva žrtva nekog od oblika seksualnog nasilja, a u 80% slučajeva seksualno zlostavljane djece u Evropi zlostavljač je neko koga dijete dobro zna.<sup>6</sup> Dakle, radi o zlostavljačima koji dolaze iz tzv. „kruga povjerenja“, bilo da je riječ o osobama iz porodice djeteta, ili o osobama koje su bliske članovima porodice, kao i osobama koje su nastavnici, sportski treneri ili neke druge osobe koje su uključene u život djeteta. Shodno tome, u preambuli Lanzarote konvencije se jasno navodi „da su seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje narasli do zabrinjavajućih razmjera kako na državnoj, tako i na međunarodnoj razini, posebno s obzirom na povećano korištenje informacijskih i komunikacijskih tehnologija, kako kod djece, tako i kod počinitelja, te da suzbijanje i borba protiv takvog seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece zahtijeva međunarodnu saradnju.“<sup>7</sup>

Konvencija obavezuje države potpisnice na sveobuhvatan pristup problemu seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece, a koji treba da bude obuhvaćen, kroz tzv. program „četiri P“ koji uključuje:

- prevenciju,
- protekciju (zaštitu),
- procesuiranje i
- promociju nacionalne i međunarodne saradnje.

Prevencija mora bi usmjerena na osvještavanje rizika od seksualnog zlostavljanja i zloupotrebe kod djece, provjeru i obuku osoba koje rade sa djecom, te na redovno praćenje mjera intervencije za počinitelje krivičnih djela.

Protekcija obuhvata poticanje prijavljavanja svake sumnje na seksualno zlostavljanje/zlouporebu putem telefonskih ili internet linija za pomoć, uspostavljanje programa podrške (uključujući terapijsku i psihološku pomoć) žrtvi i njenoj

3 Konvencija Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarote konvencija), Vijeće Evrope, usvojio Odbor ministara 12. jula 2007. godine na 1002 sastanku zamjenika ministara, stupila na snagu 25. oktobra 2007. godine

4 Lanzarote otok je španski otok i ujedno i najsjeveroistočniji otok Kanarskog otočja.

5 Član 1. Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja

6 Brošura Vijeća Evrope o Konvenciji Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, globalni alat za zaštitu djece od seksualnog nasilja, Izgradnja Evrope za djecu i sa djecom

7 Preambula Lanzarote konvencije

porodici, te sudski proces prilagođen žrtvi sa snažnim fokusom na zaštitu identeta i privatnost djeteta.

Procesuiranje podrazumijeva odgovarajuću inkriminaciju sljedećih dijela: seksualno zlostavljanje, dječija prostucija (seksualno iskorištavanje kroz prostuciju), dječija pornografija (sadržaji koji prikazuju seksualno zlostavljanje djece), učešće djeteta u pornografskim nastupima (iskorištavanje djeteta u pornografskim nastupima), zloupotreba djece i vrbovanje djece u seksualne svrhe.

Promocija saradnje na nacionalnom i međunarodnom planu se prema Konvenciji treba odvijati putem usvajanja i implementacije integriranih politika na nivou zemlje koje su učinkovite, koordinirane i sveobuhvatne, odnosno na međunarodnom nivou putem saradnje koja pomaže državama da identifiraju i analiziraju probleme, pronađu i primijene zajednička rješenja, razmijene podatke i stručnost, bore se protiv nekažnjavanja i poboljšanja preventivnih mjera i mjera zaštite.

U nastavku rada ćemo se fokusirati na materijalnopravne i procesnopravne odredbe Konvencije, kao i na davanje odgovora na pitanje šta (ni)je na ovom planu Bosna i Hercegovina uradila do sada, i koje korake je potrebno preduzeti na tom planu.

## 2. Analiza osnovnih pojmova Lanzarote konvencije

Da bi se uopće govorilo o djeci kao žrtvama seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, Lanzarote konvencija određuje ko se smatra djetetom i ko se smatra žrtvom seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja. Prema odredbi člana 3. Konvencije „dijete označava svaku osobu mlađu od 18 godina, dok se pod žrtvom smatra svako dijete podvrgnuto seksualnom iskorištavanju ili seksualnom zlostavljanju.“<sup>8</sup>

Ono što je bitno istaći jesu dva načela koja Konvencija izričito propisuje, a to su načelo nedskriminacije, koje znači da će se provedba odredaba Konvencije od stranaka, a naročito upotreba mjera zaštite prava žrtava, osiguravati bez diskriminacije na temelju spola, rase, boje kože, jezika, vjeroispovjesti, političkog ili nekog drugog uvjerenja, nacionalnog ili društvenog podrijetla ili pripadnosti nekoj nacionalnoj manjini, imovine, rođenja, spolne orijentacije, zdravstvenog stanja, invalidnosti ili nekog drugog statusa.<sup>9</sup> Drugo načelo koje proklamira Konvencija jeste načelo o ekstrateritorijalnim obavezama, koje znači da se građani/ke u zemljama članicama mogu procesuirati za određena krivična djela čak i ako su ih počinili/e u inostranstvu.

Lanzarote konvencija jasno navodi da se države potpisnice obavezuju da će uspostaviti učinkovite socijalne programe i pokrenuti multidisciplinarne strukture kako bi se osigurala potrebna podrška žrtvama, bliskim članovima njihove porodice i svakoj osobi koja je zadužena za vođenje brige o njima. U skladu sa navedenim, svaka država članica treba preduzeti potrebne zakonske ili druge mjere kako bi ohrabrila i pružila podršku uspostavljanju informacijskih službi (telefonske ili internetske linije) za pružanje pomoći i davanje savjeta pozivateljima u tajnosti ili uz poštivanje anonimnosti.

<sup>8</sup> Član 3. Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja

<sup>9</sup> Član 2. Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja

Posebna pažnja Konvencije je posvećena pružanju pomoći žrtvama pri čemu se navodi da će svaka država članica preduzeti zakonske ili druge mjere kako bi se pružila kratkoročna i dugoročna pomoć žrtvama u fizičkom i psihosocijalnom oporavku pri čemu se u obzir moraju uzeti stavovi, potrebe i želje djeteta. Nadalje, svaka država članica je dužna preduzeti mjere za saradnju s nevladinim organizacijama, drugim relevantnim organizacijama ili drugim elementima civilnog društva koji su uključeni u pomoć žrtvama.

Posebnu pažnju Konvencija posvećuje situacijama u kojima je zlostavljač djeteta roditelj ili osoba koja skrbi o djetetu. U tim situacijama mjere intervencije uključuju i mogućnost udaljavanja navodnog počinitelja te mogućnost udaljavanja žrtve iz njenog porodičnog okruženja, a uvjeti i trajanje takvog udaljavanja određuju se u skladu s najboljim interesima djeteta. Te, u konačnici, svaka država članica je dužna preduzeti zakonske ili druge mjere da bi osigurala terapeutsku pomoć (posebno hitna psihološku pomoć) i bliskim osobama žrtve.<sup>10</sup>

Ono što je tema ovog rada jesu odredbe Lanzarote konvencije koje se odnose na materijalno i procesno krivično pravo. Naime, ova Konvencija je značajna višestruko kada je u pitanju materijalno krivično pravo, odnosno implementacija odredbi Konvencije u nacionalna zakonodavstva država potpisnica Konvencije.

Na samom početku treba istaći da Konvencija jasno definiše da svaka država članica treba usvojiti zakonske ili druge mjere koje su potrebne kako bi se osiguralo da se određene okolnosti, u skladu s relevantnim odredbama unutrašnjeg prava, uzmu u obzir kao otežavajuće prilikom određivanja sankcija za krivična djela utvrđena Konvencijom.

Otežavajuće okolnosti, prema navodima Konvencije, su:

- krivičnim djelom je ozbiljno narušeno fizičko ili mentalno zdravlje žrtve;
- krivičnom djelu je prethodilo ili je djelo bilo popraćeno mučenjem ili ozbiljnim nasiljem;
- krivično djelo je počinjeno protiv posebno ranjive žrtve;
- krivično djelo je počinio član porodice, osoba koja živi s djetetom ili osoba koja je zloupotrijebila svoj autoritet;
- krivično djelo je počinilo nekoliko osoba koje su zajedno djelovale;
- krivično djelo je počinjeno u okviru zločinačke organizacije i počinitelj je prethodno osuđivan za krivična djela iste naravi.

Nadalje, kada se radi o pitanjima zaštite djeteta u krivičnom postupku Konvencija navodi da svaka država članica treba usvojiti zakonske ili druge mjere kako bi osigurala da istraga i krivični postupci budu provedeni u najboljem interesu djeteta te poštujući njegova prava. Svaka država članica, tekođer treba usvojiti pristup zaštite žrtve, osiguravajući tako da istrage i krivični postupci ne pogoršavaju traumu koju je dijete iskusilo te da odgovor krivičnog pravosuđa bude popraćen s pomoći žrtvi, kada je to prikladno. Svaka država članica, prema Konvenciji, treba usvojiti zakonske ili druge mjere potrebne kako bi zaštitila prava i interese žrtava (uključujući njihove posebne potrebe kao svjedoka) u svim fazama istrage i krivičnih postupaka.<sup>11</sup>

<sup>10</sup> Član 14. Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja

<sup>11</sup> Član 30. Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog

Također, svaka država potpisnica Konvencije treba osigurati da da žrtve imaju pristup besplatnoj pravnoj pomoći u slučajevima kada je moguće da žrtva dobije status stranke u krivičnom postupku. Svaka država članica će osigurati mogućnost da pravosudna tijela imenuju posebnog zastupnika za žrtvu kada ona ima status stranke u krivičnom postupku i kada nositeljima roditeljske odgovornosti nije dopušteno zastupati dijete u takvim postupcima zbog sukoba interesa. Nadalje, svaka država članica treba osigurati (putem zakonodavnih ili drugih mjera i u skladu s uvjetima koje propisuje njeno unutrašnje pravo) da bilo koja grupa, udruženje ili vladina ili nevladina organizacija ima mogućnost pomagati i/ili pružati podršku žrtvama uz njihovu suglasnost tijekom krivičnog postupka koji se odnosi na krivična djela utvrđena u skladu sa Konvencijom. Ono što je najvažnije je da svaka država članica osigura da informacije koje se daju žrtvama budu date na način prilagođen njihovoj dobi i zrelosti te na jeziku koji razumiju.<sup>12</sup>

### 3. Krivična djela inkriminirana Lanzarote konvencijom

Lanzarote konvencija u članovima od 18. do 23. jasno uređuje pojmove koji se odnose na seksualno iskorištavanje i seksualnu zloupotrebu djece, te određuje krivična djela koja se odnose na dječiju prostituciju (član 19.) i dječiju pornografiju povezanu s korištenjem komunikacijsko informacijskih tehnologija, dodajući postojećoj listi i krivično djelo svjesnog ostvarivanja pristupa dječijoj pornografiji putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija (član 20 (1)).

“Seksualno nasilje” postaje važan izraz u programiranju i kreiranju politika i sve se više nalazi u javnom diskursu. Ako se široko tumači, posjeduje osobinu da bude sveobuhvatan izraz, da obuhvata sve nivoe nasilja i sve oblike patnje (fizičke, psihološke ili seksualne) te sve vrste djela (putem kontakta, bez kontakta, učinjene propuštanjem). Važno je da donosioci politika i zakonodavci, s jedne strane, primjenjuju integralni pristup zaštiti djece od svih kršenja ljudskog dostojanstva i seksualnog integriteta i da, s druge strane, vrše praćenje i djeluju preventivno u cilju sprečavanja i odgovora na nove oblike seksualnog nasilja, te da preduzmu sve neophodne mjere kako bi obezbijedili djelotvornu zaštitu djece. Kada su u pitanju djeca, pojmovi “seksualno zlostavljanje” i “seksualno iskorištavanje”, čvrsto su uspostavljeni u međunarodnom pravu te su i dalje ključni pojmovi kada se radi o kršenju dječijih prava seksualne prirode. U mnogim domaćim pravnim sistemima, kao i u okviru zakonodavstva Evropske unije, upotreba nasilja može predstavljati otežavajući faktor u seksualnom zločinu nad djetetom.<sup>13</sup>

Naime, seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje djece spada među najteže oblike zlostavljanja djece. Shodno tome, ono se može javiti u različitim oblicima, kao: seksualno zlostavljanje u porodici ili u krugu onih kojima dijete

---

zlostavljanja

12 Član 31. Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja

13 Zaštita djece od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja – terminološke smjernice; Usvojila međuagencijska radna grupa u Luksemburgu, 28. januara 2016. godine, str. 15. <https://nwb.savethechildren.net/sites/nwb.savethechildren.net/files/library/Za%C5%A1tita%20djece%20od%20seksualnog%20iskori%C5%A1tavanja%20i%20zlostavljanja%20-%20ZA%20WEB%20SPREAD.pdf> (11. februar 2021.)

vjeruje, seksualno zlostavljanje kroz prostituciju ili sadržaje koji prikazuju seksualno zlostavljanje, seksualno zlostavljanje potpomognuto internetom, ili seksualni napdi vršnjaka.

Lanzarote konvencijom je određeno da sljedeća djela trebaju biti kriminalizirana kao krivična djela u svim država potpisnicama Konvecnije, a to su:

- seksualno zlostavljanje djeteta;
- dječija prostitucija – seksualno iskorištavanje kroz prostituciju;
- dječija pornografija – sadržaji koji prikazuju seksualno zlostavljanje djece;
- učešće djeteta u pornografskim nastupima – iskorištavanje djeteta u ponografskim nastupima;
- moralno iskvarivanje djeteta – zloupotreba djece;
- vrbovanje djece u seksualne svrhe

Seksualno zlostavljanje djeteta odnosi se na seksualne aktivnosti odrasle osobe sa djetetom. Prema definiciji Američke akademije dječje i adolescentne psihijatrije, seksualno zlostavljanje djece definiše se kao:

- a) bilo kakav seksualni čin između odrasle i maloljetne osobe ili između dvije maloljetne osobe ako jedna ima moć nad drugom te,
- b) prisiljavanje ili uvjeravanje djeteta na sudjelovanje u seksualnom činu bilo kakve vrste (s kontaktom ili bez kontakta).

Seksualni čin tako podrazumijeva ne samo seksualni odnos nego i ekshibicionizam, izlaganje pornografskom materijalu, voajerizam te seksualiziranu komunikaciju putem telefona ili interneta.<sup>14</sup>

Svjetska zdravstvena organizacija je 2006. godine, seksualno zlostavljanje djeteta definisala kao „uključivanje djeteta u seksualnu aktivnost koju ono u potpunosti ne razumije, za koju ne može dati pristanak ili za koju dijete nije razvojno pripremljeno ili koje predstavlja kršenje zakona ili društvene tabue“. Djecu mogu seksualno zlostavljati odrasle osobe ili druga djeca koja su - zbog svoje dobi ili stepena razvoja - u položaju odgovornosti, povjerenja ili moći nad žrtvom.

Lanzarote konvencija u svom članu 18. seksualno zlostavljanje označava kao:

- a) sudjelovanje u seksualnim aktivnostima s djetetom koje je, u skladu sa relevantnim odredbama nacionalnog prava, mlađe od zakonske dobi za seksualne aktivnosti
- b) sudjelovanje u seksualnim aktivnostima s djetetom, u kojima se koristi prisila, sila ili prijetnja ili se zloupotrebljava priznati položaj povjerenja, autoriteta ili utjecaja nad djetetom, uključujući seksualne aktivnosti unutar porodice ili se zloupotrebljava posebno ranjiva situacija djeteta, posebno uslijed mentalne ili fizičke invalidnosti ili situacije ovisnosti.

Shodno odredbi člana 18. Konvencije, da se zaključiti da su države potpisnice Konvencije dužne propisati zakonsku dob ispod koje dijete nije zrelo za seksualne aktivnosti, a čak i ako je dijete u skladu sa nacionalnim zakonima dostiglo zakonsku dob za seksualne aktivnosti, i dalje se smatra seksualnim zlostavljanjem ako odrasla

<sup>14</sup> Seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece, *Priručnik za stručnjake*, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2018., str. 20.

osoba koristi prisilu, sili ili prijeti, ili ako odrasla osoba zlorabljiva položaj povjerenja, svoj autoritet ili uticaj, ili iskorištava posebno ranjivo dijete.

Dječija prostitucija – seksualno iskorištavanje kroz prostituciju, predstavlja drugo krivično djelo koje Konvencija zahtijeva od država potpisnica da kriminaliziraju u svoja nacionalna zakonodavstva. Naime, Konvencijom su propisana krivična djela koja su vezana uz dječiju prostituciju, i određeno je da pojam „dječija prostitucija“ predstavlja činjenicu korištenja djeteta za seksualne aktivnosti u kojima se daje ili obećava novac ili bilo koji drugi oblik nadoknade ili protučinidbe kao plaćanje, bez obzira na to vrši li se to plaćanje djetetu ili trećoj osobi. Države potpisnice Konvencije su dužne da usvoje zakonske ili druge mjere kako bi se krivičnopravno sankcionisao svaki namjerni neovlašteni čin:

a) vrbovanja djeteta na prostituciju ili uzrokovanja njegovog sudjelovanja u prostituciji;

b) prisiljavanja djeteta na prostituciju ili ostvarivanje dobiti iz iste ili na drugi način iskorištavanje djeteta u takve svrhe;

c) korištenja dječje prostitucije.<sup>15</sup>

Na ovom mjestu je bitno istaći da će dječija prostitucija kao krivično djelo postojati i u slučaju da je čak samo dijete iniciralo seksualni čin i uzelo novac (ili neku drugu nagradu) nakon obavljenog čina. U tom pogledu stav sudske prakse je jasan: „*Nije sporno da je oštećeni u vrijeme početka događaja imao svega 10 godina, da je od optuženog primao novac, pa i sam, nakon što bi se ovaj seksualno zadovoljio, novac uzimao, i da je oštećeni, kako bi došao do novca, taj odnos koji put sam inicirao, iako je za njega bio ružan, odvratn i traumatičan, budući da inicijativa ili pristanak djeteta na spolni odnosaj nema utjecaja na postojanje djela.*“<sup>16</sup>

Dječija pornografija – sadržaji koji prikazuju seksualno zlostavljanje djece je treće krivično djelo koje propisuje Lanzarote konvencija. Ovo krivično djelo se odnosi na bilo koji materijal koji prikazuje dijete uključeno u stvarnu ili simuliranu seksualnu eksplicitnu aktivnost, ili bilo koji prikaz dječijih polnih organa prvenstveno u seksualne svrhe. Iz tog razloga, Konvencija propisuje da krivično djelo može biti počinjeno: proizvodnjom takvog materijala, nuđenjem ili stavljanjem na raspolaganje tog materijala, distribucijom, prijenosom, nabavkom za sebe ili drugu osobu, posjedovanjem i svjesnim pristupanjem takvom materijalu.<sup>17</sup> Izvod iz sudske prakse: „*Sud prvookrivljenog D.G. smatra krivim je što je u računalnom sustavu i na medijima za pohranu računalnih podataka posjedovao pornografske sadržaje koji prikazuju maloljetnike u seksualno eksplicitnom ponašanju i koji su fokusirani na njihove spolne organe čime je počinio kazneno djelo protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa – dječjom pornografijom na računalnom sustavu.*“<sup>18</sup> Nadalje, u još jednoj presudi suda u Republici Hrvatskoj se navodi: „*Kada je utvrđeno da je kod okrivljenika pronađen i oduzet jedan DVD s nasnimljenih 10526 fotografija*

15 Član 19. Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja

16 Presuda Vrhovnog Suda Republike Hrvatske, I Kž- 662/03-3 od 30. oktobra 2003.

17 Član 20. Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja

18 Općinsku sud u Karlovcu, Poslovni broj: 9K-816/2008-26 od 11. maja 2011. godine

*pornografskog sadržaja s prikazom djece i maloljetnika, tada nesumnjivo proizlazi da je na mediju za pohranu računalnih podataka posjedovao dječju pornografiju, što je jedno od obilježja kaznenog djela iz čl. 197.a KZ-a za koje je proglašen krivim. Za taj vid radnje predmetnog kaznenog djela neodlučno je da li se dječja pornografija posjeduje za vlastite potrebe ili radi distribucije.*<sup>19</sup>

Na ovom mjestu valja razmisliti o prikladnosti upotrebe termina dječija ponografija. Pojam pornografija dolazi od grčkih riječi *porni* i *graphein*, te u doslovnom prijevodu znači „ilustriranje bludničenja“, a bludničenje uključuje spremnost, pristanak i namjeru činjenja bludnih radnji.<sup>20</sup> Stoga se može zaključiti da navedeni termin – dječija ponografija – nije prihvatljiv u odnosu na djecu i maloljetnike, kao što može biti primjenjiv u slučaju punoljetnih osoba. Kako je prethodno navedeno, kod pornografije se traži pristanak osobe za učešće u takvom sadržaju, dok u slučajevima seksualnog iskorištavanja djece, taj pristanak ne postoji. Većina zemalja u svojim nacionalnim zakonodavstvima ovo krivično djelo definiše kao dječju pornografiju na internetu, iako se mnogi stručnjaci iz ove oblasti zalažu za korištenje konvencijskih termina – seksualno zlostavljanje i seksualno iskorištavanje djece na internetu.<sup>21</sup>

Sljedeće krivično djelo koje su države potpisnice Lanzarote konvencije dužne inkorporirati u svoja nacionalna krivična zakonodavstva je učešće djeteta u pornografskim nastupima – iskorištavanje djeteta u pornografskim nastupima. Ovo krivično djelo podrazumijeva vrbovanje, prisiljavanje ili uzrokovanje da dijete učestvuje u seksualnim nastupima, ili profitiranje na bilo koji način od djetetovog učešća u takvim nastupima. Također, ovo djelo podrazumijeva i svjesno učešće u takvim nastupima.<sup>22</sup> Kada je riječ o ovom krivičnom djelu, posebno je u novije vrijeme značajna pojava tzv. *live-streamed child sexual abuse*, odnosno seksualno iskorištavanje djece prijenosom uživo koji predstavlja novi pojavni oblik seksualnog iskorištavanja djece u sponu. Ovo krivično djelo se čini na način da se prijenos seksualnog čina iskorištavanja djeteta vrši putem kamera, web kamera, tableta ili mobilnih telefona.

Radi se, dakle, o seksualnom iskorištavanju djece za prostituciju, pornografiju i pornografske predstave, kao i za proizvodnju materijala seksualnog zlostavljanja djece. Oblici seksualnog zlostavljanja djece na mreži ovise o načinu na koji se seksualna aktivnost prenosi putem interneta („streaming uživo seksualnog zlostavljanja djece/seksualno zlostavljanje djece na zahtjev“) i kako se provodi („seksualno zlostavljanje djece prema narudžbi“).

Uočeno je da je seksualno zlostavljanje djece na mreži prihvaćeno i u komercijalnim i nekomercijalnim oblicima, a postoje i slučajevi u kojima je postavljeno kao posao, a jedini očigledan cilj bio je zaraditi novac na seksualnom iskorištavanju djece.

19 Županijski sud u Bjelovaru, Kž 399/2011

20 *Pornography | sociology | Britannica* (<https://www.britannica.com/topic/pornography>) (datum posjete 25. 12. 2020.)

21 Iako autori ovog rada podržavaju savremene trendove, u pojedinim dijelovima rada će se ipak koristiti termin dječje pornografije, imajući u vidu važeće zakonske odredbe i normativnu terminologiju.

22 Član 21. Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja

*Online* seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece ne ostavlja trag na uređaju jer se datoteka ne preuzima. Kada prijenos prestane, materijal seksualnog zlostavljanja djeteta je nestao, osim ako ga počinitelj namjerno ne spremi. Agencije za provedbu zakona diljem svijeta izvješćuju da je većina žrtava zlostavljanja uživo putem interneta s područja jugoistočne Azije, osobito Filipina, dok su gotovo svi počinitelji iz Europe i SAD-a. Počinitelji se usmjeravaju na regije svijeta s visokom razinom siromaštva, ograničenim mjerama zaštite domaće djece i jednostavnim pristupom djeci za sve vrste seksualnog iskorištavanja djece, uključujući i prijenos uživo. Uz to, utvrđene su veze između izravnog prijenosa seksualnog zlostavljanja djece i kasnijeg putovanja u svrhu seksualnog iskorištavanja djeteta. Dakle, seksualno zlostavljanje djece na internetu (*online child sexual abuse*) je jedan od najtežih oblika zlostavljanja u digitalnom svijetu. U tim situacijama pojedinac ili grupa iskoriste neravnotežu moći da bi prisilili, manipulirali ili prevarili dijete na seksualne aktivnosti putem virtualnog okruženja.<sup>23</sup> Seksualno iskorištavanje djeteta online putem može ići u dva smjera: seksualna aktivnost u zamjenu za nešto što dijete treba ili želi i u svrhu ostvarivanja finansijske koristi ili pribavljanja statusa počinitelja.<sup>24</sup>

„Seksualno zlostavljanje djece po narudžbi“ odnosi se na određenu vrstu seksualnog zlostavljanja na mreži koja se sastoji od počinitelja koji traži ili diktira obavljanje određenih seksualnih aktivnosti prije ili tijekom zlostavljanja. Zlostavljanje se prikazuje putem web kamere ili se snima u datoteku za gledanje/korištenje osobe koja je naručila snimku. Ovaj oblik seksualnog zlostavljanja prisutan je i među mladim osobama koje su u stvarnoj ili virtualnoj partnerskoj vezi, te ovisno o dobi djeteta, ako snimku učine dostupnom trećim osobama, ulaze u zonu kašnjenog ponašanja.<sup>25</sup>

Sljedeće krivično djelo koje se prema odredbama Lanzarote konvencije mora kriminalizirati u krivičnim zakonima država potpisnica Konvencije je moralno iskvarivanje djeteta – zloupotreba djece. Radnja učinjenja ovog djela je predstavljena kao uzrokovanje da dijete koje nije dostiglo zakonsku dob za seksualne aktivnosti svjedoči bilo kakvoj seksualnoj aktivnosti. To ne znači da dijete mora učestvovati u seksualnoj aktivnosti. Sama činjenica da dijete svjedoči takvoj aktivnosti mora biti kriminalizirana.<sup>26</sup>

Posljednje, i najvažnije krivično djelo, kojem je Lanzarote konvencija posvetila posebnu pažnju, jeste vrbovanje<sup>27</sup> djece u seksualne svrhe. Naime, Lanzarote konvencija je prvi međunarodni pravni instrument kojim se zahtijeva kriminalizacija vrbovanja djece u seksualne svrhe. Ovo djelo je poznato i kao „pripremanje žrtve“ i odnosi se na namjerni čin predlaganja odrasle osobe da se nađe s djetetom koje nije

---

23 <http://luxembourgguidelines.org/> (datum posjete 6. 1. 2021.)

24 Department for Education, *Child sexual exploitation: Definition and a guide for practitioners, local leaders and decision makers working to protect children from child sexual exploitation*, 2017. <https://www.gov.uk/government/publications/child-sexual-exploitation-definition-and-guide-for-practitioners> (datum posjete 6.1.2021.)

25 Seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece, *Priručnik za stručnjake*, op. cit., str. 38.

26 Član 22. Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja

27 Vrbovanje – *grooming* ili *online grooming*

doseglo zakonsku dob za seksualne aktivnosti, u svrhu seksualnog zlostavljanja ili iskorištavanja djeteta.<sup>28</sup>

Učinjenje ovog djela je olakšano napretkom informacijskih tehnologija, pa upravo iz tog razloga Lanzarote konvencija posebnu pažnju posvećuje takvim prijedlozima putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija. Digitalno ili virtualno okruženje definiše se kao „prostor stvoren pomoću globalnom umreženih računara koji predstavlja simulaciju stvarnog okruženja, istvremeno omogućujući korisnicima komunikaciju, razmjenu informacija i druge oblike interakcije.“<sup>29</sup>

Nesporno je da postoje mnoge prednosti korištenja interneta kao što su brže i jednostavnije povezivanje i komunikacija s drugim korisnicima, te olakšan pristup informacijama. U većini razvijenih zemalja, pristup internetu se smatra „gotovo univerzalnim standardom svake porodice“.<sup>30</sup> Statistike pokazuju da više od polovine svjetskog stanovništva internetu pristupa putem mobilnih uređaja.<sup>31</sup> Ovo je posebno zabrinjavajuća okolnost kada se ima u vidu da su upravo djeca ta koja, ukoliko posjeduju mobilni telefon, bivaju izložena štetnim sadržajima i rizičnim aktivnostima u virtualnom okruženju. Na ovaj način im je olakšan pristup eksplicitnom materijalu ili im služi kao sredstvo produkcije vlastitog materijala kojeg nerijetko dijele na mreži.<sup>32</sup>

Pored svih prednosti koje su mnogobrojne kada je u pitanju korištenje interneta, internet je omogućio i pojavu rizičnih kažnjivih ponašanja u *online* okruženju. U tom smislu posebno su od značaja situacije u kojima je učinitelj djela preduzeo konkretne korake kako bi se sastao sa djetetom uživo. Lanzarote Komitet, tijelo koje je nadležno za tumačenje Lanzarote konvencije, i provedbu njenih odredbi, je naglasio da države mogu čak i proširiti kriminalizaciju i na slučajeve kada seksualno zlostavljanje nije rezultat sastanaka uživo, nego se čini isključivo putem interneta. Krivično djelo iz člana 23. Lanzarote konvencije, može biti počinjeno samo “korištenjem informacijske i komunikacijske tehnologije”. Ostali oblici nagovaranja stvarnim kontaktima ili neelektroničkim komunikacijskim sredstvima su izvan dosega odredbe. Dakle, odredba Konvencije koja govori o vrbovanju djece u seksualne svrhe je sumjerena isključivo na najopasniji način *groominga* djece putem Interneta i mobitela kojima čak i vrlo mlada djeca sve više imaju pristup.

Kada je riječ o vrbovanju uživo, kao krivičnom djelu koje ima svoj puni efekat, potrebno je da počinitelj djela stekne povjerenje djeteta. Prije svega mora da pristupi djetetu na prijateljski način, bilo da je počinitelj poznata ili nepoznata osoba, te može biti kako muškarac tako i žena. Također, komunikacija s djetetom se odvija

28 Član 23. Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja

29 Holden, M. K., Dyar, T., „Virtual Environment Training - A New Tool for Neurorehabilitation?“, *Neurology Report*, 26(2), 2002., 62-71.

30 Vejmelka, L., Strabić, N. i Jazvo, M., „Online aktivnosti i rizična ponašanja adolescenata u virtualnom okruženju“, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 26(1), 2017., str. 59-78.

31 Statista, Mobile internet traffic as percentage of total web trafficking October 2020, by region. Posjećeno na: <https://www.statista.com/statistics/306528/share-of-mobile-internet-traffic-in-global-regions/> (25.12.2020.)

32 Vejmelka, L., Jurinić, J., „Terminologija i konceptualizacija seksualnog iskorištavanje djece na internetu“, *Kriminologija i socijalna integracija*, Vol 28/1, Zagreb. 2020., str. 96.

u tajnosti. Počinitelj se najčešće pretvara da je iste dobi kao i dijete/žrtva, te na taj način nastoji zadobiti povjerenje djeteta, nudeći određene savjete i ponašajući se kao neko ko ima puno razumijevanja za djetetove probleme. Upravo iz tog razloga, djeca koja su vrbovana ne osjete se kao žrtve, jer je počinitelj uvijek pun razumijevanja, brižan, pažljiv i zainteresovan da pruži podršku. Kada jednom dobije potpunu pažnju djeteta, tada dijete izolira od ostatka porodice, i počinje da „upravlja“ sa djetetom, često mu stvarajući i osjećaj ovisnosti o počinitelju. Počinitelj unosi u taj odnos i pojam „tajne“ nastojeći i na takav način da kontoliše dijete kako se ono ne bi povjerilo nekom drugom. Često kod djeteta razvija i osjećaj krivnje koji dijete još više veže uz počinitelja. Na meti ovih počinitelja koji vrbovanje čine uživo, su vrlo često i samohrane majke, gdje počinitelj prvo zadobije povjerenje majke, a nakon toga povjerenje djeteta.

Međutim, pojam tzv. *online groominga* odnosno spolnog vrbovanja upotrebom informacijsko komunikacijske tehnologije definiran je kao „spolno iskorištavanje djece u kibernetičkom prostoru i to posebice putem socijalnih mreža i sličnih platformi, s krajnjom namjerom spolnog ili *online* zlostavljanja djeteta ili pak proizvodnje dječje pornografije.“<sup>33</sup> Kod *online spolnog groominga* govorimo o procesu zbližavanja počinitelja s djetetom putem interneta i raznih društvenih mreža, koje su danas mnogobrojne. Craven i dr. su na temelju analiza definicija spolnog *groominga* predložili definiciju prema kojoj se „spolni *grooming* može definirati kao proces tijekom kojeg odrasla osoba priprema dijete i okolinu za spolnu zlouporabu tog djeteta.“<sup>34</sup> Posebni ciljevi uključuju pribavljanje pristupa djetetu, zadobivanja povjerenja djeteta i održavanje u tajnosti radi sprječavanja otkrivanja. Ovaj proces služi učvršćivanju obrasca postupanja zlostavljača kao i način na koji može biti korišten kao sredstvo opravdavanja ili prikrivanja njegove aktivnosti.<sup>35</sup>

Počinitelj provodi mnogo vremena na internetu kako bi na taj način shvatio koji to sadržaji zanimaju djecu, te im nastoji privući pažnju upravo tim istim sadržajima. Često počinitelji online vrbovanja igraju igrice preko interneta sa djecom, pretvarajući se da su iste dobi kao i dijete, ili koriste popularne društvene mreže (instagram, facebook, twitter,..) kako bi što bolje usavršio obrazac ponašanja djece i mladih, i na taj način im se približio. Dakle, počinitelj uči sve o mladima, njihovim afinitetima, jer on ne vrbuje preko interneta tačno određeno dijete, nego se nerijetko dešava da pošalje poruku stotinama mladih ljudi i čeka da se neko javi. Danas počinitelj ne mora sresti dijete u stvarnom svijetu da bi ga zlostavljao. Naime, u porastu su slučajevi vrbovanja, a zatim seksualnog iskorištavanja žrtava za online seksualne radnje.<sup>36</sup> Fizički kontakt nije presudan, nego se seksualno iskorištavanje može dogoditi putem modernih tehnologija.

Tijek *groominga* ovisit će i o jednom od osnovnih tipova *groomera*, krajnjem cilju *groomera*, o uspostavljenoj interakciji, ponašanju i osobinama djeteta,

---

33 Škrtić, D., „Mamljenje djeteta za zadovoljenje spolnih potreba uporabom informacijsko-komunikacijske tehnologije“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, Rijeka, 2013., 34(2), str. 1139-1170.

34 Craven, S., Brown, S., Gilchrist, E., „Sexual grooming of children: Review of literature and theoretical considerations“, *Journal of Sexual Aggression*, 2006., Vol. 12, No. 3, str. 297.

35 Škrtić, D., *op. cit.*, str. 1142.

36 Seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece, *Priručnik za stručnjake*, *op. cit.*, str. 38. i 39.

tehnikama nagovaranja, uspostavi prijateljstva s djetetom, uvlačenju djeteta u raspravu o intimnim stvarima, pitanjima o vlastitim seksualnim iskustvima, intimnim dijelovima tijela, iskustvima samozadovoljavanja i postupnom izlaganju djeteta spolno eksplicitnim sadržajima kako bi se smanjio otpor ili inhibicija seksu, poklonima ili prijetnjama, kao i o nizu drugih okolnosti na koje *groomer* nema odlučujući utjecaj.<sup>37</sup> Sam pojam *groominga* i načina izvršenja ovog djela najbolje je ilustriran kroz švedski slučaj poznat kao „Alexandra Man“.<sup>38</sup> Ovaj sudski slučaj najbolje ilustrira kako virtualno okruženje daje jednu novu dimenziju modaliteta vrbovanja djece, jer je počiniteljima olakšan pristup djeci i mladima, a istovremeno im je omogućena veća anonimnost u tom istom pristupanju.

U nastavku rada ćemo se kratko osvrnuti i na odredbe procesnog karaktera sadržane u tekstu Lanzarote Konvencije, odnosno analizirati usklađenost domaćeg procesnog zakonodavstva sa istim. Većina tih odredbi nalazi se u Poglavlju VII koji nosi naslov Istraga, krivično gonjenje i procesno pravo, ali ih nalazimo i u drugim dijelovima Konvencije. Pored toga, vrijedno pažnje, je ukazati i na preventivne mjere koje imaju za cilj sprječavanje i maksimalno smanjenje rizika od ponavljanja krivičnih djela seksualne prirode protiv djece.

---

37 Škrtić, D., *op. cit.*, str. 1144.

38 „Alexandra Man“ je muškarac inicijala B.T. koje je živio u gradu na jugu Švedske gdje je s kolegom posjedovao internet caffè. Policijska istraga je pokazala da je tijekom komunikacije s djevojkama, računare u svom kafiću koristio kao privatna računare u svom stanu. B.T. je 1999. godine počeo koristiti lik „Alexandre“, mlade žene, dobrog izgleda s pozadinom profesionalnog modela i voditeljice agencije za pružanje usluga pratnje ( eskort). Predstavljanjem kao „Alexandra“ uspio je uspostaviti kontakt s velikim brojem mladih djevojaka na popularnim društvenim mrežama za djecu i/ili adolescente. Kad bi uspostavio kontakt s djevojkom u javnoj sobi za razgovore (*chat room*) brzo je predlagao nastavak privatnije komunikacije preko MSN. Upotrebom alijasa „Alexandra“, B.T. je zadobivao povjerenje djevojaka. Nekoliko djevojaka smatralo je „Alexandru“ prijateljicom kojoj mogu vjerovati. „Alexandra“ ih je navodila na komunikaciju o spolnim pitanjima i nagovarala ih da joj šalju svoje nepristojne fotografije, filmove, spolne poze pred web kamerama, da izvedu spolne aktivnosti pred web kamerama i prikupljala podatke o spolnim sklonostima djevojaka uključujući i pretplatnički broj mobitela, pod izgovorom da te podatke zahtijeva baza podataka za usluge pratnje ( eskort) i da je ona jedina osoba koja ima pristup bazi podataka. U nekoliko slučajeva „Alexandra“ je nagovorila djevojke da radi motiviranja klijenta koji je zainteresiran za sastanak s djevojkom radi spolnog odnosa i koji prije sastanka želi vidjeti kako djevojka izvodi predstavu, pred web kamerama izvedu ples. Tijekom plesa davala im je instrukcije i garantovala im da klijenti ne mogu snimiti predstavu. „Alexandra“ je tijekom jedne komunikacije ponudila djevojci sastanak s „najboljim klijentom“ kojeg je opisala kao zdravog, vrlo lijepog, izuzetno spolno iskusnog muškarca koji ima luksuzan auto. Kad je djevojka prihvatila sastanak s najboljim klijentom, B.T. (sada u ulozi Aleksandrinog klijenta) je vrlo brzo kontaktirao djevojku na njezin mobitel, MSN ili elektroničku poštu radi dogovora sastanka. To je bio eksplicitni dogovor prije sastanka tijekom kojeg su imali plaćeni spolni odnos, B. T. (u ulozi najboljeg klijenta) platio je djevojci nekoliko stotina kruna za spolni odnos. Neki slučajevi uključivali su nasilje, pa čak i silovanje, ako djevojke na početku sastanka nisu prihvaćale spolni odnos s B.T. Prijetnje objavljivanjem snimljenih fotografija i poziranja, korištene su kad su djevojke pokušale prekinuti kontakt i odbijale nastaviti sastanke radi spolnih odnosa.; Eneman, M., Gillespie, A. A., Bernd, C. S., „Technology and sexual abuse: a critical review of an internet grooming case“, *International Conference on Information Systems (ICIS)*, Paper 144, str. 6., [http://aisel.aisnet.org/icis2010\\_submissions/144](http://aisel.aisnet.org/icis2010_submissions/144) (datum posjete stranici 7.1.2021.)

#### 4. Prijavljivanje sumnje o seksualnom zlostavljanju djece

Prijavljivanje je presudno za zaštitu djece žrtava. Bez prijavljivanja, seksualna eksploatacija i zlostavljanje ostaje neotkriveni i djeca mogu trpjeti dalju eksploataciju i zlostavljanje. Samo se prijavljivanjem pokreću mehanizmi za zaštitu djece i mogu se preduzeti aktivnosti za zaštitu djece žrtava.<sup>39</sup> U protivnom imamo visoku tamnu brojku ovog oblika kriminaliteta, što ima za posljedicu izostanak krivičnopravne reakcije. Time se šalje poruka da je kažnjavanje za krivična djela seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece neizvjesna, odnosno da je velika vjerovatnoća da će krivično djelo ostati neotkriveno.

U članu 12. Lanzarote Konvencije predviđena je obaveza državama potpisnicama da usvoje zakonodavne ili druge mjere potrebne kako bi se osiguralo da pravila o tajnosti koja domaće pravo nameće pripadnicima određenih profesija pozvanim da rade s djecom ne predstavljaju prepreku mogućnosti da pripadnici tih profesija prijave odgovornim službama za zaštitu djece bilo koju situaciju kada imaju opravdanih razloga sumnjati da je dijete žrtva seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja.

Domaće krivičnoprocesno zakonodavstvo<sup>40</sup> s ciljem krivičnopravne zaštite maloljetnih osoba, a naročito ako je maloljetna osoba žrtva seksualnog, fizičkog ili nekog drugog zlostavljanja, predviđa posebnu obavezu prijavljivanja krivičnog djela za zdravstvene radnike, nastavnike, vaspitače, roditelje, staratelje, usvojitelje i druge osobe koje su ovlaštene ili dužne da pružaju zaštitu i pomoć maloljetnim osobama, da vrše nadzor, odgajanje i vaspitanje maloljetnika (čl. 213. st. 2. ZKP BiH).<sup>41</sup> Ovu odredbu treba posmatrati u svjetlu primjene međunarodnih instrumenata u oblasti zaštite prava djeteta kao posebno ugrožene kategorije u krivičnopravnom sistemu. U ovom slučaju i samo postojanje sumnje je dovoljan preduslov za nastupanje obaveze obavješćavanja ovlaštene službene osobe ili tužioca.<sup>42</sup>

Pored ovog obligatornog prijavljivanja krivičnih djela, postoji i fakultativno i ono se veže uz prijave građana o izvršenim krivičnim djelima, jer građani imaju pravo prijaviti izvršenje krivičnog djela. Obaveza građana da prijave krivično djelo

39 Drugi izvještaj o primjeni Lanzarote Konvencije, *Zaštita djece od seksualnog zlostavljanja u krugu povjerenja*, 2018., str. 40

40 Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“ br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46706, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13 i 65/18) u daljem tekstu ZKP BiH; Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine FBiH“ br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14 i 74/20) u daljem tekstu ZKP FBiH; Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BD BiH“ br. 10/03, 48/04, 6/05, 12/07, 14/07, 21/07, 2/08, 17/09, prečišćeni tekst 33/13, 27/14, 3/19 i 16/20) u daljem tekstu ZKP BD BiH; Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik RS“ br. 50/03, 111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09, 92/09, 100/09, prečišćeni tekst 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21) u daljem tekstu ZKP RS.

41 Navedene osobe su dužne prijaviti izvršenje krivičnog djela na štetu maloljetne osobe tužiocu ili ovlaštenoj službenoj osobi po saznanju ili ocjeni da postoji sumnja da je maloljetna osoba žrtva seksualnog, fizičkog ili nekog drugog zlostavljanja. Čl. 228. st. 2. ZKP FBiH, čl. 213. st. 2. ZKP BD BiH, čl. 221. st. 2. ZKP RS.

42 Sijerčić-Čolić, H., Hadžiomerović, M., Jurčević, M., Kaurinović, D., Simović, M., *Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, Vijeće Evrope/Evropska komisija, Sarajevo, 2005., str. 584.

i učinitelja postoji samo onda kada neprijavljivanje krivičnog djela predstavlja krivično djelo (čl. 230. KZ BiH).<sup>43</sup> KZ FBiH i KZ BD BiH predviđaju da će se za ova krivična djela kazniti i doktor medicine, doktor stomatologije, babica ili zdravstveni djelatnik, psiholog, javni bilježnik i djelatnik socijalne zaštite, ako je krivično djelo učinjeno prema djetetu ili maloljetniku.<sup>44</sup> Od ovih zakonskih dužnosti, materijalno krivično pravo predviđa i izuzetke koji se odnose na navedene obavezne oblike prijavljivanja krivičnog djela i oslobođanje od krivične odgovornosti pri propuštanju te dužnosti ako se radi o osobi kojoj je učinitelj tog krivičnog djela bračni drug, osoba koja s njim živi u vanbračnoj zajednici, krvni srodnik u pravoj liniji, brat ili sestra, usvojitelj ili usvojenik i njihov bračni drug ili osoba s kojom žive u izvanbračnoj zajednici, ili koja je branitelj, ljekar ili vjerski ispovjednik učinitelja (čl. 230. st. 3. KZ BiH).<sup>45</sup> Što se tiče navedenih izuzetaka, Lanzarote komitet ističe da se članom 12. stav 2. Konvencije zahtijeva podsticanje bilo koje osobe (ne spominju se izuzeci) da prijavi seksualnu eksploataciju ili seksualno zlostavljanje djece.<sup>46</sup>

Na ovom mjestu važno je ukazati i na odredbu člana 33. Konvencije koja nalaže državama potpisnicama da osiguraju da rokovi zastare za pojedina krivična djela predviđena Konvencijom budu dovoljni da bi se omogućilo efikasno pokretanje postupka nakon što je žrtva dosegla dobnu granicu punoljetnosti te da su ti rokovi srazmjerni težini krivičnog djela. Ovdje se postavlja i pitanje vremena računanja zastarnih rokova za predmetna krivična djela. Većina savremenih krivičnih zakonodavstava, uvažavajući specifičnost ovih krivičnih djela i njihovih učinitelja, računanje početka rokova zastare pomjera u vrijeme kada žrtva (dijete) postaje punoljetna. Tako i KZ RS u članu 96. stav 3. predviđa da zastarjelost krivičnog gonjenja za krivična djela protiv polnog integriteta, braka i porodice, koja su učinjena na štetu djeteta, počinu teći od dana punoljetstva žrtve.<sup>47</sup> Zakonodavac polazi od toga da u slučajevima kada je učinitelj krivičnog djela bliski srodnik, dijete najčešće ne može ni na koji način utjecati na pokretanje krivičnog postupka; ono samo nije u stanju podnijeti krivičnu prijavu, a ako o tome i obavijesti druge članove porodice, oni nerijetko pokušavaju zataškati slučaj, pa i izvršiti pritisak na dijete da šuti.

## 5. Procesne mjere zaštite

Kao što je prethodno navedeno glava VII Lanzarote konvencije uređuje pitanja vezana za istragu, krivično gonjenje i druga procesna pitanja u vezi sa procesuiranje krivičnih djela predviđenih Konvencijom. U okviru osnovnih načela naglašena je potreba da ovi krivični postupci budu provedeni u najboljem interesu djeteta, uz puno poštivanje njegovih prava; da budu prioritetni i da se provode bez neopravdanih odugovlačenja; da ne pogoršavaju traumu koje je dijete iskusilo i da budu popraćeni pružanjem adekvatne pomoći i podrške. Istovremeno, primjena ovih mjera ne smije dovesti u pitanje položaj osumnjičene, odnosno optužene osobe i ugroziti njegova prava koja uživa u okviru člana 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Pored toga, naglašava se potreba vođenja tajnih operacija i primjena posebnih istražnih

43 Čl. 344. i 345. KZ FBiH, čl. 338. i 339. KZ BD BiH, čl. 332. KZ RS.

44 Čl. 345. st. 4. KZ FBiH, čl. 339. st. 4. KZ BD BiH.

45 Čl. 345. St. 3. KZ FBiH, čl. 339. st. 3. KZ BD BiH, čl. 332. st. 3. KZ RS.

46 Drugi izvještaj o primjeni Lanzarote Konvencije, *op. cit.*, str. 43.

47 Ovaj, poseban oblik mirovanja zastare ne poznaju KZ BiH, KZ FBiH i KZ BD BiH.

tehnika prilikom vođenja istrage i prikupljanja dokaza za potrebe krivičnog postupka (čl. 30.).

Više članova Lanzarote konvencije predviđa različite procesne oblike zaštite djece žrtava seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja, posebno ako se nađu u ulozi svjedoka, u svim fazama krivičnog postupka. Ta zaštita se ostvaruje na način da se primjenjuju sljedeće mjere zaštite: pravovremeno i potpuno informisanja žrtava o pravima u postupku i toku postupka<sup>48</sup>, hitnost i ograničenost broja saslušanja<sup>49</sup>, pravo na punomćenika i lice od povjerenja, posebna obazrivost prilikom saslušanja, zaštita privatnosti, pravo na sigurnost žrtava i članova porodice, kao i osoba koje svjedoče u njihovu korist od zastrašivanja, odmazde i ponovne viktimizacije, pravo na primjenu mjera kojima se sprječava fizički susret između optuženog i žrtve (čl. 31., 35. i 36).

Zaštita djece žrtava i svjedoka krivičnih djela seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja u Bosni i Hercegovini ostvaruje se u okviru Zakona o krivičnom postupku, Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka<sup>50</sup> i Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku.<sup>51</sup>

U okviru Zakona o krivičnom postupku u BiH predviđena su posebna pravila ukoliko se kao svjedok sasluša specifična kategorija (čl. 86. st. 4-6. i čl. 264. ZKP BiH).<sup>52</sup> Tako, prilikom saslušanja maloljetne osobe, naročito ako je ona oštećena krivičnim djelom, postupit će se obazrivo, da saslušanje ne bi štetno utjecalo na psihičko stanje maloljetnika. Saslušanje maloljetne osobe izvršit će se uz pomoć pedagoga ili druge stručne osobe. Saslušanje svjedoka mora se snimiti audio ili audiovizuelnim sredstvima u slučajevima kada se radi o maloljetnim osobama koje nisu napunile 16 godina i koje su oštećene krivičnim djelom. Iz same odredbe ne može se zaključiti da joj je cilj upravo zaštita maloljetnih žrtava krivičnih djela. Međutim, ova bi odredba, također, trebala biti korištena za zaštitu maloljetne žrtve

---

48 Država mora na odgovarajući način osigurati da žrtve budu informirane o vremenu izvođenja određenih procesnih radnji te donesenim odlukama, pogotovo onima koje se odnose na podneske samih žrtava. Same žrtve valja još informirati o rezultatima relevantnih stadija krivičnog postupka i napredovanju samog slučaja te o presudi i sankciji. Mora se poštovati odluka žrtve/svjedoka da ne prima ove informacije ukoliko ne želi. Prema: Pajić, D., *Zaštita osjetljivih svjedoka u krivičnom postupku, Analitičko pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, Godina 3, broj 6, Zenica, 2010., str. 105.

49 Hitnost saslušanja naročito je važna kod male djece i žrtava seksualnih delikata. Kao što je poznato, proces zaboravljanja znatno je brži kod djece nego kod odraslih i moguće je stvaranje praznina u njihovoj memoriji, koje djeca, po pravilu, popunjavaju fantazijama ili sugestijama drugih. Kod seksualnih delikata to je potrebno radi što bržeg opuštanja i potiskivanja iz svijesti neprijatnog događaja. Prema: Pajić, D., *op. cit.*, str. 106.

50 Četiri su takva zakonska teksta, identičnog sadržaja, odnosno s odstupanjima koja su nužna zbog podjele nadležnosti u okviru krivičnog pravosuđa u BiH. To su sljedeći zakoni: Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka ("Službeni glasnik BiH", br. 3/2003, 21/2003, 61/2004 i 55/2005), Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka ("Službene novine FBiH", br. 36/2003), Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka ("Službeni glasnik BD BiH", br. 11/2003, 8/2007) i Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku ("Službeni glasnik RS", br. 21/2003, 61/2004 i 55/2005).

51 Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH ("Službene novine FBiH", br. 7/14 i 74/20); Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku BD BiH ("Službeni glasnik BD BiH", br. 44/11), Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku RS ("Službeni glasnik RS", br. 13/10, 61/13 i 68/20).

52 Čl. 100. st. 4-6. i 279 ZKP FBiH, čl. 86. st. 4-6. i 264. ZKP BD BiH, čl. 151. st. 4-6. i 279. ZKP RS.

krivičnog djela od njene sekundarne viktimizacije tokom postupka na način da bi se njenom primjenom, uz prethodno osiguranje prava odbrane osumnjičene, odnosno optužene osobe, izbjeglo višekratno saslušanje maloljetnog oštećenog ili njegovo izlaganje negativnim učincima pojavljivanja na sud.

Također, procesni zakoni sadrže odredbe kojima se propisuje poseban obzir prema, kako ih zakon naziva, žrtvama “seksualnih delikata”. Oštećenog krivičnim djelom nije dopušteno ispitivati o njegovom seksualnom životu prije izvršenog krivičnog djela, a ako je takvo ispitivanje obavljeno, na takvom se iskazu ne može zasnivati sudska odluka. Oštećenog krivičnim djelom nije dozvoljeno ispitivati o njegovom seksualnom životu prije izvršenog krivičnog djela koji je predmet postupka. Nijedan dokaz koji se iznosi da bi pokazao ranije seksualno iskustvo, ponašanje ili seksualnu orijentaciju oštećenog neće biti prihvatljiv. Ovim odredbama zakonodavac je u znatnoj mjeri donio pozitivne promjene u procesnom položaju žrtava seksualnih delikata. Njihov se značaj ogleda u izbjegavanju njihove stigmatizacije u javnosti, odnosno sprečava se eventualno negativan utjecaj tih okolnosti na sam sud.

S obzirom na životnu dob, tjelesno i duševno stanje ili druge opravdane interese, svjedok se može saslušati putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka na način da mu stranke i branilac mogu postavljati pitanja bez prisustva u prostoriji gdje se svjedok nalazi. Za potrebe takvog ispitivanja može se odrediti stručna osoba.

Zakoni o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u BiH precizno definišu kojim se kategorijama svjedoka pruža zaštita, odnosno istaknuta su osnovna načela kojima se sud treba rukovoditi prilikom izbora mjera zaštite. Riječ je o sljedećim načelima: načelo zakonitosti, individualizacije, kombinacije, srazmjernosti i kompenzacije. Prihvatanjem ovih načela BiH se svrstava u red zemalja sa savremenim sistemom procesne zaštite svjedoka u krivičnom postupku, pružajući svjedocima zaštitu kad je to potrebno, ali vodeći istovremeno računa o pravu osumnjičenog, odnosno optuženog na odbranu. Ugroženi svjedok je onaj svjedok koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatiziran okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili koji pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koje ga čine izuzetno osjetljivim, kao i dijete i maloljetnik. Dakle, u kategoriju ugroženih svjedoka, između ostalih, spadaju žrtve krivičnih djela te djeca i maloljetnici za koje postoji presumpcija da zbog životne dobi u kojoj se nalaze njihovo pojavljivanje u ulozi svjedoka u krivičnom postupku može negativno utjecati na njihov dalji psihički razvoj.

U zakonima o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u BiH taksativno su nabrojane mjere zaštite svjedoka, i to: osiguranje psihološke, socijalne i stručne pomoći, uz saglasnost svjedoka, uključujući prisustvo odgovarajućih stručnih osoba prilikom ispitivanja ili saslušanja; u toku glavnog pretresa sud može saslušati svjedoke pod prijetnjom i ugrožene svjedoke u najskorije moguće vrijeme i ima mogućnost saslušati te svjedoke na glavnom pretresu drugačijim redoslijedom od onoga koji je propisan: u izuzetnim okolnostima, ako sud utvrdi da je to u najboljem interesu svjedoka, sud može, uz saglasnost stranaka i branioca, ispitati ugroženog svjedoka na način da mu direktno postavlja pitanja u ime stranaka i branioca; ispitivanje svjedoka putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka na način na koji stranke i branilac mogu postavljati pitanja, a da ne budu prisutni u istoj prostoriji

sa svjedokom; udaljenje optuženog s rasprave kad postoji opravdana bojazan da će prisustvo optuženog uticati na sposobnost svjedoka sa svjedoči potpuno i tačno; mogućnost čitanja zapisnika o iskazima datim u istrazi od strane svjedoka pod prijetnjom ili ugroženog svjedoka; graničenje prava optuženog i njegovog branioca da pregledaju spise i dokumentaciju nakon potvrđivanja optužnice<sup>53</sup>; neotkrivanje identiteta svjedoka (neki ili svi lični podaci ostaju povjerljivi) za vrijeme koje je potrebno, a najviše 30 godina od pravosnažnosti presude; svjedočenje iza paravana ili putem uređaja za promjenu glasa ili slike svjedoka, ili i slike i glasa, koristeći se tehničkim uređajima za prijenos slike i zvuka; svjedočenje zaštićenog svjedoka.

Specifične odredbe odvojenog zakonodavstva o maloljetnicima primjenjuju se u krivičnom postupku u kome se kao oštećena osoba pojavljuje dijete ili maloljetnik. Posebne odredbe primjenjuju se u predmetima protiv punoljetnih učinitelja taksativno navedenih krivičnih djela, kada se u krivičnom postupku kao oštećeni pojavljuje dijete ili maloljetnik. Kod postupanja u krivičnim predmetima protiv učinitelja krivičnih djela na štetu djece i maloljetnika, pri provođenju procesnih radnji posebno obazrivo se odnosi prema djetetu ili maloljetniku na čiju štetu je učinjeno krivično djelo, imajući u vidu njegov uzrast, osobine njegove ličnosti, obrazovanje i prilike u kojima živi, kako bi se izbjegle moguće štetne posljedice na njegov budući život, odgoj i razvoj. Saslušanje djeteta ili maloljetnika se u pravilu obavlja uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe. Ako se kao svjedok sasluša dijete ili mlađi maloljetnik oštećen taksativno navedenim krivičnim djelom, saslušanje se može provesti najviše dva puta. Tužitelj ili ovlaštena službena osoba sasluša svjedoka putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka, a bez prisustva tužitelja ili ovlaštene službene osobe u prostoriji gdje se svjedok nalazi. Saslušanje djeteta ili maloljetnika se u pravilu obavlja uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe. Dijete ili mlađa maloljetna osoba može se saslušati u svom stanu ili drugom prostoru u kome boravi ili u centru za socijalni rad. Kad sud sasluša dijete ili maloljetnika kao svjedoka oštećenog krivičnim djelom postupa u skladu sa prethodno opisanim pravilima, tako da sud, stranke u postupku i branitelj mogu postavljati pitanja, a da ne budu prisutni u istoj prostoriji sa svjedokom. Saslušanje djeteta ili maloljetnika se obavlja tako da se pitanja postavljaju posredstvom suda, a po potrebi uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe.

Također, u svrhu zaštite djece i maloljetnika oštećenih krivičnim djelom primjenjuju se odgovarajuće odredbe zakona o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku. Na isti način se postupa i onda kada se sasluša dijete ili maloljetnik koji je svjedok-očevidac učinjenog djela taksativno navedenog u zakonima o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Ako se kao svjedok sasluša dijete ili maloljetnik koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatizovan okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine posebno osjetljivim, zabranjeno je vršiti njegovo suočenje sa osumnjičenim, odnosno optuženim. Ako prepoznavanje osumnjičenog, odnosno optuženog vrši maloljetnik oštećen krivičnim djelom, ili je očevidac učinjenog krivičnog djela, takvo prepoznavanje u svim fazama postupka vrši se na način koji u potpunosti onemogućava da osumnjičeni, odnosno optuženi, vidi maloljetnu osobu.

53 Otkrit će se dovoljno detalja da bi se odbrana pripremila za ispitivanje svjedoka. Podaci moraju biti otkriveni najkasnije u vrijeme kada svjedok daje iskaz na glavnom pretresu

## 6. Preventivne mjere

Lanzarote konvencija u članu 5. stav 3. propisuje da će države potpisnica usvojiti potrebne zakonodavne ili druge mjere, u skladu sa svojim domaćim pravom, kako bi osigurala da uslovi za pristup profesijama čije obavljanje podrazumijeva redovne kontakte s djecom osiguraju da kandidati za te profesije nisu prethodno osuđivani za djela seksualnog iskorištavanja ili seksualnog zlostavljanja djece. Nadalje, član 27. stav 3. tačka b) Lanzarote konvencije predviđa da učiniteljima krivičnih djela iz Konvencije bude onemogućeno da privremeno ili stalno obavljaju aktivnosti, bilo profesionalne ili dobrovoljne, koje uključuju kontakt s djecom, a tokom koje je učinjeno krivično djelo. Dakle, u cilju smanjenja rizika od seksualnog iskorištavanja djece, države potpisnice dužne su donijeti odgovarajuće propise kojima bi se spriječile osobe osuđene za djela seksualnog zlostavljanja djece da rade sa djecom ili imaju pristup djeci. Sigurnost djece ne bi bila potpuna kad provjera ne bi obuhvatila i provjeru onih osoba koje rade na poslovima zaštite djece odnosno u službama mjerodavnicima za djecu. Dakako, uz poštovanje načela presumpcije nevinosti i neovisnosti pravosuđa potreban je poseban oprez jer se nerijetko zlostavljači djece znaju naći upravo među onima koji su u češćem i intenzivnijem kontaktu s djecom.<sup>54</sup>

Kao jedno od rješenja u naučnim i stručnim krugovima spominje se uvođenje registra seksualnih prijestupnika. Kao argumenti koji govore u prilog uvođenju registra ističu se njegova preventivna svrha, u smislu sprječavanja ponovnog izvršenja istog ili sličnog djela, kao i povećanje sigurnosti djece i društva uopće.<sup>55</sup> S druge strane pojedini autori smatraju da takvi registri donose više štete nego koristi, predstavljaju vid stigmatizacije i etiketiranja pojedinaca kao devijantnih osoba što dovodi do toga da on postane asocijalan, neintegritan i otuđen<sup>56</sup>, odnosno da je to samo jedan korak od recidivizma. Ako prihvatimo argumentaciju za postojanje registra seksualnih prijestupnika na štetu djece važno pitanje koje se postavlja odnosi se na prirodu takvog registra; da li on treba da bude otvorenog, poluotvorenog ili zatvorenog tipa? S obzirom na te negativne posljedice potpunog otvaranja kaznenih evidencija javnosti, evropske države su, uz izuzetak Engleske, uglavnom bile opreznije u „liberalizaciji” pristupa kaznenim evidencijama i ograničile su se na registre zatvorenog ili poluotvorenog tipa iz kojih se podaci, osim tijelima krivičnog gonjenja i sudovima, pod određenim uvjetima mogu dati i osobama na koje se odnose ili pak zainteresiranim trećim fizičkim ili pravnim osobama.<sup>57</sup>

Na tragu prethodne analize važno je spomenuti da je u Narodnoj skupštini RS-a 29. marta 2018. godine usvojen Zakon o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece<sup>58</sup>, koji je u javnosti poznat kao Zakon o registru pedofila. Svrha donošenja Zakona je osiguravanje zaštite

54 Hrabar, D., *Zaštita djece u kaznenom postupku u promišljanjima o pravosuđu naklonjenom djeci*, *Godišnjak akademije pravnih znanosti Hrvatske*, vol. IX, br. 1/2018, Zagreb, 2018, str. 11.

55 Pavlović, Z., *Seksualna zloupotreba dece – kriminološke i krivičnopravne perspektive*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, 2013, str. 123.

56 Kregar, J., Sekulić, D., Ravlić, S., Grubišić, K., *Uvod u sociologiju*, Zagreb, 2008, str. 350-351.

57 Derenčinović, D., Getoš, A.-M., Dragičević Prtenjača, M., *Uvjetna sloboda u zatvoru bez zidova – kaznenopravna i kriminološka analiza zahtjeva za „liberalizacijom“ pristupa kaznenoj evidenciji*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 15, broj 2/2008, Zagreb, 2008, str. 1009.

58 Zakon o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece („Službeni glasnik RS“ broj 31/18 od 25.4.2018. godine)

djece od seksualne zloupotrebe, zlostavljanja i iskorištavanja, te sprečavanje lica pravosnažno osuđenih za ta krivična djela da ponovo izvrše isto ili slično krivično djelo. Pravo uvida u registar imaju sudovi, tužilaštvo, organi unutrašnjih poslova u vezi sa krivičnim postupkom koji se vodi protiv lica upisanog u Registar, odnosno tužilaštva i organi unutrašnjih poslova u vezi sa otkrivanjem učinitelja navedenih krivičnih djela, nadležni organi za izvršenje krivičnih sankcija i nadležni organi koji učestvuju u postupku davanja uvjetnog otpusta, amnestije ili pomilovanja (čl. 7.). Pored toga, podaci iz Registra mogu se dati i organima i organizacijama, ustanovama, institucijama i udruženjima koja u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti ostvaruju neposredan kontakt sa djecom ako za to postoji opravdan interes, kao i drugim organima, organizacijama i ustanovama koje su nadležne za vođenje postupaka za ostvarivanje zaštite prava i interesa djece. Ovi organi i organizacije su obavezni da prilikom prijema u radni odnos ili angažovanja određenog lica za obavljanje poslova koji dovode do neposrednog kontakta sa djecom, zatraže od nadležnog organa za vođenje Registra podatak da li je to lice upisano u Registar (čl. 8.). U cilju zaštite sigurnosti djece od seksualne zloupotrebe, zlostavljanja i iskorištavanja, utvrđuje se obaveza učiniteljima krivičnih djela na koja se zakon odnosi<sup>59</sup> da se uzdržavaju od posjećivanja mjesta na kojima se okupljaju djeca i objekata u kojima se okupljaju djeca, kao što su školske zgrade, školska dvorišta, vrtići, igrališta, igraonice, dječje manifestacije i slično (čl. 13).

U FBiH i Brčko Distriktu trenutno ne postoji poseban vid kontrole nakon što osuđeni za krivična djela seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece izađu iz kaznenopopravne ustanove. U FBiH je od 2019. godine u parlamentarnoj proceduri Prijedlog zakona o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela protiv spolne slobode i morala prema djeci i maloljetnicima u FBiH podnesen od strane Lane Prlić kao zastupnice Socijaldemokratske partije BiH. Prijedlog zakona predviđa da se podaci iz Registra, pored sudova i organa krivičnog gonjenja mogu dati i organima i organizacijama, ustanovama, institucijama i udruženjima koja u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti ostvaruju neposredan kontakt sa djecom ako za to postoji opravdan interes, kao i drugim organima, organizacijama i ustanovama koje su nadležne za vođenje postupaka za ostvarivanje zaštite prava i interesa djece. Isti su obavezni da prilikom prijema u radni odnos ili angažovanja određenog lica za obavljanje poslova koji dovode do neposrednog kontakta sa djecom, zatraže od nadležnog organa za vođenje Registra podatak da li je to lice upisano u Registar (čl. 6.).

U cilju prevencije, odnosno sprječavanja i maksimalnog smanjenja rizika ponavljanja krivičnih djela seksualne prirode protiv djece Lanzarote konvencija predviđa postojanje interventnih programa i mjera koje bi im trebale biti ponuđene i dostupne u bilo kojem trenutku za vrijeme vođenja krivičnog postupka, za vrijeme

<sup>59</sup> U Registar se upisuju lica pravosnažno osuđena za krivična djela propisana KZ RS : trgovina djecom (čl. 146), obljuba sa djetetom mlađim od petnaest godina (čl. 172), polna zloupotreba djeteta starijeg od petnaest godina (čl. 173), navođenje djeteta na prisustvovanje polnim radnjama (čl. 174), iskorištavanje djece za pornografiju (čl. 175), iskorištavanje djece za pornografske predstave (čl. 176), upoznavanje djece s pornografijom (čl. 177), iskorištavanje kompjuterske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih djela seksualnog zlostavljanja ili iskorištavanja djeteta (čl. 178), zadovoljenje polnih strasti pred djetetom (čl. 179), navođenje djeteta na prostituciju (čl. 180).

izvršavanja kazne zatvora i nakon njega (čl. 15., 16. i 17). Tretman seksualnih prijestupnika predstavlja svaki oblik intervencije osmišljen radi prevencije ili smanjenja rizika recidivizma. Osnovni cilj tretmana jeste postizanje kontrole, kako unutrašnje kontrole seksualnog prijestupnika, tako i spoljašnje kontrole društva, koja će spriječiti prijestupnika da ponovi djelo.<sup>60</sup> Psihološka intervencija se odnosi na nekoliko terapijskih metoda, na primjer, na kognitivno ponašanje ili terapiju primjenom psihodinamičnog pristupa. Medicinska intervencija se uglavnom odnosi na anti-hormonsku terapiju (medicinska kastracija). Konačno, socijalna intervencija se odnosi na mjere koje su uspostavljene da regulišu i stabilizuju socijalno ponašanje počinitelja (npr., zabrana odlaska na određena mjesta ili susretanje određenih osoba), kao i strukture koje olakšavaju reintegraciju (kao što je pomoć u upravnim pitanjima, traženje posla).<sup>61</sup>

## 7. Umjesto zaključka: šta (ni)je uradila BiH?

Ustavni okvir za Bosnu i Hercegovinu određuje nadležnosti države i entiteta te definiše da Bosnu i Hercegovinu čine Federacija, Republika Srpska i Brčko distrikt BiH. S obzirom na navedenu podjelu, o pojedinim pitanjima veći dio odgovornosti i ovlaštenja imaju ovi nivoi vlasti (entiteti i Distrikt Brčko).

Iz tog razloga ministarstva na nivou Bosne i Hercegovine (Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Ministarstvo pravde BiH, Ministarstvo civilnih poslova BiH, Ministarstvo sigurnosti BiH) u većini mjera su samo pokretači inicijativa za provođenje konkretnih mjera prema nižim nivoima vlasti.

Bosna i Hercegovina je ratificirala Lanzarote konvenciju, ali još uvijek nije u potpunosti uskladila svoje krivično zakonodavstvo sa istom. Određeni pomaci su učinjeni u Republici Srpskoj usvajanjem novog Krivičnog zakonika (2017. godine) koji je u potpunosti usklađen s međunarodnim standardima koji se odnose na zaštitu djece od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja.

Ako krenemo od same definicije pojma djeteta, uvidjet ćemo odmah u startu neujednačenost zakonskog definisanja ovog pojma u krivičnom zakonodavstvu BiH. Naime, prema odredbi člana 1. stav 11. krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH)<sup>62</sup>, odredbi člana 2. stav 9. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine (KZ FBiH)<sup>63</sup> i odredbi člana 2. stav 11. Krivičnog zakona Brčko distrikta (KZ BD)<sup>64</sup>, dijete se definiše kao osoba koja nije navršila 14 (četnaest) godina života, a maloljetnik kao osoba koja nije navršila 18 (osamnaest) godina života. Prema odredbi člana 123. stav 1. tačka 7. Krivičnog zakonika Republike Srpske (KZ RS)<sup>65</sup>, djetetom

60 Mužinić, L., Morić, S., *Primena kognitivno-bihevioralne terapije u tretmanu seksualnih delinkvenata*. U: *Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice*, Medicinska naklada, Zagreb, 2010, str. 172.

61 Drugi izvještaj o primjeni Lanzarote Konvencije, *op. cit.*, str. 54.

62 Krivični zakon Bosne i Hercegovine – KZ BiH, Službeni glasnik BiH, broj 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15 i 35/18

63 Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (KZ FBiH), Službene novine FBiH, broj 36/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17

64 Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine – KZ BD, Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, br. 10/03, 6/05, 21/10, 47/11, 52/11, 33/11, 9/13, 33/13, 47/14, 26/16, 13/17 i 50/18

65 Krivični zakonik Republike Srpske – KZ RS, Službeni glasnik Republike Srpske” br. 49/03, 108/04,

žrtvom krivičnog djela smatra se osoba koja nije navršila 18 (osamnaest) godina života. Na prvi pogled da se zaključiti kako se radi o neharmoniziranosti krivičnog zakonodavstva unutar same BiH. Prije svega, smatramo potrebnim uskladiti samu definiciju djeteta u našem pozitivnom krivičnom zakonodavstvu. U zakonodavstvu u BiH definicija djeteta nije ugrađena na način kako je utvrđeno Konvencijom, a što se može posmatrati i kroz prizmu metodološkog pristupa nomotehnici izrade pravnih akata.<sup>66</sup>

Nadalje, izmjenama i dopunama KZ- a RS-a uvedena su nova krivična djela, po uzoru na zahtjeve odredbi Lanzarote konvencije. Posebno je značajno inkriminisanje krivičnih djela kojima se djeca štite od različitih oblika seksualne zloupotrebe putem interneta i drugih sredstava komunikacije, kao i inkriminacija koja se odnosi na vršenje obljube sa djecom od strane osoba kojima su djeca povjerena na čuvanje, učenje, odgoj i brigu. Također, inkriminisana je i seksualna zloupotreba djece starije od petnaest godina. Ono što je posebno značajno jeste i to da je novim izmjenama KZ-a RS-a podignuta dobna granica za dozvoljene seksualne aktivnosti sa djecom sa četrnaest na petnaest godina života. Republika Sprska je dakle, pooštrila krivičnopravnu reakciju kada su u pitanju krivična djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece. Iz odredbi KZ-a RS-a jasno proizilazi da je isti usklađen sa odredbama Lanzarote konvencije, ali i drugim međunarodnim standardima u ovoj oblasti.

Detaljna analiza svih krivičnih djela koja su propisana u Glavi XV Krivičnog zakonika RS-a na ovom mjestu nije moguća, međutim, smatramo značajnim istaći uvođenje odredbe člana 178. KZ-a RS-a – iskorištavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih djela seksualnog zlostavljanja ili iskorištavanja djeteta. Osnov za uvođenje ove inkriminacije je član 23. Lanzarote konvencije. Upravo i svrha inkriminisanja jedne ovakve odredbe je zaštita djece i mladih od seksualnog iskorištavanja od strane osoba koje su upoznali na društvenim mrežama ili *online* igrima. U Federaciji BiH i pored predloženih inicijava brojnih nevladinih organizacija (NVO-a) i Inicijave Vijeća za djecu BiH nije ništa učinjeno na unapređenju i harmonizaciji krivičnog zakonodavstva o pitanju zaštite djece koja su žrtve krivičnih djela prov spolne slobode i morala. Kaznena politika za krivična djela seksualnog nasilja nad djetetom je i dalje iznimno blaga i neujednačena.

Također, kada je riječ o pravima i zaštiti djece svjedoka i žrtava seksualnog nasilja, uprkos visokom nivou usklađenosti domaćih zakona sa zahtjevima sadržanim u Lanzarote konvenciji, ipak te promjene nisu nastale kao dio jasne državne strategije i suštinskog opredjeljenja za poboljšanje položaja svjedoka i žrtava u krivičnom postupku i izvan njega, već kao niz ustupaka zahtjevima domaćih nevladinih i međunarodnih organizacija, odnosno postavljenim uvjetima za članstvo u evropskim i drugim međunarodnim organizacijama i institucijama. Pored toga, velika prepreka na putu stvarnog poboljšavanja položaja svjedoka i žrtava u krivičnom postupku jeste i odsustvo mehanizama za efikasno provođenje novih odredbi u praksi. Malo

---

37/06, 70/06, 73/10, 1/12, 67/13 i 64/17, odnosno Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 64/17 od 13. jula 2017. godine

66 Krunić Zita, Lj., et al, *Analiza usklađenosti zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa Konvencijom o pravima djeteta*, Institucija Ombudsmena BiH – Save the children, Sarajevo, 2009., str. 23.

se pažnje poklanja edukaciji sudija, tužitelja, policije i ostalih u radu sa svjedocima. Na taj način, a posebno u neadekvatnim uvjetima i u odsustvu službi za svjedoke, novi zakoni, iako sadrže solidna rješenja, često ostaju mrtvo slovo na papiru i tako proizvode frustracije, kako kod svjedoka, tako i kod profesionalaca koji ih trebaju primjenjivati. Nekada se zbog neznanja, raznih stereotipa, predrasuda i odsustva osnovnih komunikacijskih vještina one preokreću u svoju suprotnost i pritom uvećavaju, umjesto da umanje rizik od ponovne viktimizacije.<sup>67</sup>

U Bosni i Hercegovini ne postoje neki posebni programi i mjere koji bi se mogli ponuditi učiniteljima krivičnih djela seksualne prirode na štetu djece, a sve u cilju prevencije i sprječavanja recidivizma. Čini se, ipak, da bi se najbolji rezultati postigli uvođenjem posebnih programa postupanja, penalnog tretmana i tretmana na slobodi, kako u okviru alternativnih sankcija, tako i u vidu obaveza nametnutih uvjetnom osudom, uvjetnim otpustom ili uz mjeru bezbjednosti.

Pored ukazanih manjkavosti i nedostataka u domaćem zakonodavstvu prepoznati problemi u zaštiti djece od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja su: nepostojanje preciznih evidencija o djeci žrtvama seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja; nedovoljan broj slučajeva seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece dobija sudski epilog (problem dokazivosti, tj. nemogućnost sprovođenja efikasne istrage što nerijetko dovodi do odugovlačenja postupka); nepostojanje stručne i kontinuirane podrške za djecu žrtve zlostavljanja i iskorištavanja; nedostatak specijalizovane obuke profesionalaca relevantnih sistema i spremnosti za rad sa djecom žrtvama i prepoznavanje i indikatora zlostavljanja ili iskorištavanja djeteta; nedostatak znanja o postupanju sa djetetom žrtvom i procedura za djelotvoranu zaštitu, kao i zaštitu privatnosti; nepostojanje povjerljivih mehanizama za prijavljivanje kršenja prava djeteta, kao i za pružanje informacija i psihosocijalne podrške djeci, na etičan i djeci primjeren način.

Zaključno, možemo konstatovati da Bosnu i Hercegovinu, pogotovo FBiH i BD BiH čeka još dug put u usklađivanju krivičnog zakonodavstva sa odredbama Lanzarote konvencije. Valja podsjetiti da usklađivanje krivičnog zakonodavstva s međunarodnim dokumentima i sporazumima ne zavisi od dobre volje zakonodavca, već je to, prije svega, obaveza preuzeta ratifikacijom i, *inter alia*, Lanzarote konvencije, što podrazumijeva da su države članice dužne sistematično izmijeniti svoje zakonodavstvo.

---

67 Pajić, D., Zaštita svjedoka u predmetima nasilja u porodici, *Zbornik radova sa naučnog skupa „Razvoj porodičnog prava – od nacionalnog do evropskog“*, godina I, br. 1, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar, 2013, str. 311.

Denis Pajić. Ph. D., Associate Professor  
Faculty of Law, University of „Džemal Bijedić“ of Mostar

Sunčica Hajdarović, Ph. D., senior assistant  
Faculty of Law, University of „Džemal Bijedić“ of Mostar

**PROTECTION OF CHILDREN FROM SEXUAL ABUSE AND  
EXPLOITATION IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF BOSNIA  
AND HERZEGOVINA WITH A FOCUS ON THE PROVISIONS OF THE  
LANZAROTE CONVENTION**

**Summary:** The authors deal with the problem of sexual exploitation and abuse of children which, unfortunately, is taking on an increasing global scale. The focus of scientific observation and analysis is the provisions of the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention), which Bosnia and Herzegovina has ratified but unfortunately has not yet fully harmonized its criminal legislation with. The paper analyzes the provisions of the Lanzarote Convention that refer to certain criminal offenses provided by Convention. Special emphasis is placed on sexual violence, as well as on the recruitment of children (especially online recruitment) as one of the ways of abuse which is increased by development of information and communication technologies. The ultimate intention of sexual or online child abuse is the production of child pornography. In addition, the authors deal with other current issues related to the application of the Lanzarote Convention, such as, preventive measures, reporting of crimes, measures to protect child victims of sexual exploitation and sexual abuse, as well as programs and intervention measures for persons who committed crimes of sexual nature against children.

**Key words:** sexual abuse, sexual exploitation, recruitment, protection and assistance measures, register of sex offenders